

Ontwikkelingen in de criminologie in Tsjechië na de val van de Berlijnse muur

MARIEKE LAMAIRE*

1 INLEIDING

Weinig criminologen onderzoeken de toestand van "de criminologie"¹ in een bepaald land of bepaalde regio. Nochtans kan dit soort onderzoek naar onze mening heel waardevol zijn. We halen hiervoor twee redenen aan. In *de eerste plaats* geven verschillende criminologen aan dat het steeds belangrijker wordt om de grenzen van onze nationale wetenschappelijke traditie te overschrijden (Nelken, 1994; Van Ostrive & Robert, 1999; Haen Marshall, 2001). De uitbreiding van Europa, de globalisering, internationaal georganiseerde criminaliteit, enz. vragen om grensoverschrijdend onderzoek. Daarbij komt dat de westerse criminologie nog steeds overwegend ethocentrisch is ondanks de kritiek vanuit de comparatieve en culturele criminologie (Nelken, 1994; Banks, 2000; Cohen, 2000). Een poging tot een inventarisatie van "de criminologie" in een bepaald land (in dit geval uit Centraal-Europa) kan ons inziens reeds een kleine stap betekenen om aan deze noden tegemoet te komen. *Ten tweede* blijft het bijzonder nuttig om de geschiedenis van de criminologie te bestuderen. Door in een bepaald land of bepaalde regio bijvoorbeeld het institutionaliseringsproces of de stand van zaken omtrent criminologisch onderzoek te bestuderen, kunnen we tot vernieuwde inzichten komen in verband met "de criminologie".

In dit artikel willen we de recente ontwikkelingen in de criminologie in Tsjechië bespreken². Een beschrijving van "de criminologie" in een bepaald land moet volgens ons antwoord geven op enkele essentiële vragen. In willekeurige volgorde halen we er een paar aan. Welke instellingen zijn werkzaam in het domein van de criminologie? Wanneer en hoe zijn ze ontstaan? Bestaan er afzonderlijke studierichtingen criminologie zoals wij die in België kennen? En zo ja, onder welke faculteit of school zijn ze ondergebracht? Indien niet, welke vakken in verband met criminologie worden gedoceerd aan de universiteiten of andere scholen? Welke leerboeken worden daarbij gebruikt? Bestaan er Tsjechische criminologische tijdschriften? Welke thema's komen naar voor in het criminologisch onderzoek? Op welke manier wordt onderzoek gevoerd? Gaat het voornamelijk om beleidsondersteunend onderzoek of is er ook fundamenteel criminologisch onderzoek?

* Universiteit Gent, Vakgroep Strafrecht en Criminologie, Onderzoeksgroep Criminologie en Rechtssociologie

- 1 We plaatsen de term criminologie tussen aanhalingstekens omdat we moeilijk kunnen spreken over *de* criminologie in één bepaald land. Wat is *de* criminologie? We gaan immers enkel in op bepaalde manieren van denken over criminaliteit, namelijk diegene die geïnstitutionaliseerd zijn. De term criminologie zien we hier in de zin van 'criminological enterprise' (geschiedenis, schaal, graad van institutionalisering, toegankelijkheid, diversiteit in theorie en methode, de kritische en zelfreflexieve houding en belangrijkste onderzoeksvragen) (Haen Marshall, 2001).
- 2 Het onderzoek werd gevoerd in 2003-2004 in het kader van mijn scriptie, neergelegd tot het behalen van de graad van Licentiaat in de Criminologische Wetenschappen. Het promotorschap werd opgenomen door Prof. Dr. P. Hebberecht, die ik dan ook heel erg wil danken voor de uitstekende begeleiding.

Samengevat kunnen er drie hoofdthema's onderscheiden worden:

- het institutionaliseringproces van de criminologie
- de criminologie als studieopleiding in scholen en universiteiten
- het criminologisch onderzoek

Voor het onderzoek hebben we gebruik gemaakt van drie onderzoeksmethodes.

In de eerste plaats hebben we een literatuurstudie gedaan. Daarbij zijn we op zoek gegaan naar literatuur over ontwikkelingen in de criminologie in Centraal- en Oost-Europa. Zoals we verwacht hadden, is de literatuur in verband met recente ontwikkelingen in de criminologie heel beperkt. De criminologische literatuur over de toestand van de criminologie in de U.S.S.R. en andere Oost-Europese landen vóór 1989 daarentegen is iets uitgebreider waardoor het mogelijk was om het ontstaan en de geschiedenis van de criminologie in Centraal-Europa en dus ook Tsjechië te schetsen. Bijkomend hebben we literatuur doorgenomen over de geschiedenis van Tsjechië.

Ten tweede hebben we data verzameld en geïnventariseerd die moeten toelaten om de toestand van de criminologie in Tsjechië te beschrijven en te analyseren. Deze fase gebeurde in Tsjechië zelf (september en oktober 2003³). Ter plaatse hebben we brochures, catalogi, literatuur, etc. verzameld en ontsluitingsmiddelen zoals bibliotheekcatalogi, fichebakken en belangrijke criminologische werken doorgelicht. Tenslotte hebben we via een exploratie van het Internet verdere informatie gevonden.

In de derde plaats hebben we gesprekken gevoerd met Tsjechische criminologen en Tsjechische criminologische instituten bezocht. Hierdoor hebben we een beter inzicht gekregen in de recente ontwikkelingen in de criminologie in Tsjechië.

Vooraleer nu concreet op de situatie na 1989 in te gaan, willen we een beschrijving geven van de criminologie in Tsjechië vóór de val van het communisme en dit om een beter inzicht te krijgen in de huidige situatie. Daarnaast lijkt het ons ook nuttig om een beknopte historische schets van Tsjechië en dus ook van Tsjecho-Slowakije te geven.

2 BEKNOPTE HISTORISCHE SCHETS VAN TSJECHIË (20STE EEUW)

Tsjechië en Slowakije zijn twee Centraal-Europese landen, sedert 1 mei 2004 lid van de Europese Unie. We zullen aan de hand van enkele belangrijke gebeurtenissen kort de geschiedenis van de landen bespreken.

De republiek Tsjecho-Slowakije werd gesticht op 28 oktober 1918, vlak na de Eerste Wereldoorlog. Ze werd opgebouwd uit enerzijds Bohemen en Moravië (stukken van Oostenrijk) en anderzijds Slowakije (stuk van Hongarije), na het uiteenvallen van de Dubbelmonarchie (Fitzmaurice, 1998). De eerste president van het land was T.G. Masaryk. Twintig jaar later kwam deze zogenaamde 'Eerste Republiek' echter reeds ten val. In 1939 annexeerde Hitler namelijk Bohemen en Moravië, terwijl Slowakije zichzelf onafhankelijk verklaarde. Slowakije werd een fascistische staat met monseigneur Tiso aan het hoofd.

Na de oorlog werd de staat Tsjecho-Slowakije hersteld ('Tweede Tsjechoslowaakse Republiek' 1945-1948). Gedurende de eerste jaren, tussen 1945 en 1948, volgde een strijd om de macht tussen de democratische en communistische krachten. Maar uiteindelijk (1948) namen de communisten het roer in handen en het stalinisme werd geïmple-

3 Ik heb mijn stage in het kader van de opleiding criminologie doorgebracht aan de universiteit van Brno, School of Social Studies.

menteerd (Otahal, 1998). De nieuwe communistische regering installeerde naar het model in de Sovjetunie een centraal geplande economie en een totalitair regime. De jaren '50 onder Stalin waren jaren van harde repressie en terreur en brachten verschillende protestacties met zich mee (Leff, 1997). De ongenoegens kwamen in Tsjecho-Slowakije tot een hoogtepunt in wat bekend staat als de Praagse Lente. Tijdens de Praagse Lente (van januari 1968 tot 21 augustus 1968) wou Dubcek een meer liberale periode inluiden en de sociale crisis oplossen die zijn wortels had in de botsing tussen de Tsjechoslowaakse ideeën over het socialisme en het Sovjetmodel (Otahal, 1998). Het "socialisme met een menselijk gelaat" werd echter bloedig in de kiem gesmoord door de Russen en er volgde een periode van normalisatie waardoor Tsjecho-Slowakije één van de meest rigide communistische landen werd.

Uiteindelijk kwamen de 30 jaar onder communisme ten einde tijdens de zogenaamde Fluwelen Revolutie. Eind 1989 viel de Berlijnse muur wat leidde tot massale protestacties in verschillende Oostbloklanden, waaronder ook Tsjecho-Slowakije. De communisten zagen zich genoodzaakt te vertrekken. In december 1989 werd in Tsjecho-Slowakije een nieuwe regering gevormd, waarin slechts vijf communisten zitting hadden. Ex-dissident Vaclav Havel werd nog voor het einde van het jaar de nieuwe president.

Na de val van het communisme werden de landen van het voormalige Oostblok geconfronteerd met drie grote uitdagingen. In de eerste plaats moest er overgegaan worden van een centraal geleide planeconomie naar een markteconomie met privaat ondernemerschap. Ten tweede was er de uitdaging van een politieke transitie. Het totalitair systeem zou moeten vervangen worden door een democratisch. Tenslotte was er een 'identiteit-veiligheid transitie' waarin de interne verschillen tussen verschillende nationale groepen zouden moeten besproken worden en de territoriale grenzen van de staat worden vastgelegd (Leff, 1997). In Tsjecho-Slowakije mondde deze derde transitie uiteindelijk uit in de 'Fluwelen scheiding'⁴ (december 1992) waarbij de republiek Tsjecho-Slowakije uiteenviel in Tsjechië en Slowakije. Er bestaan verschillende verklaringen voor de splitsing. We halen er willekeurig drie aan. Een eerste wijst op de economische ongelijkheid tussen Tsjechië en Slowakije (Fitzmaurice, 1998). Er zijn altijd al economische spanningen geweest tussen Tsjechië en Slowakije en na 1989 zouden deze sterker naar boven zijn gekomen. Beide hadden bovendien een andere visie op de economische toekomst. Een tweede verklaring ligt in de institutionele ontwikkelingen. Na 1989 ontstonden in Tsjecho-Slowakije namelijk twee totaal gescheiden en verschillende partijsystemen. Dit is onder andere het gevolg van het feit dat Tsjecho-Slowakije er nooit in geslaagd is om een echt federaal systeem te ontwikkelen. Zo werd tijdens de Eerste Republiek van Tsjecho-Slowakije alles vanuit Praag gestuurd terwijl geen rekening gehouden werd met de Slowaakse bekommernissen (Leff, 1997). Tenslotte is er ook het argument van nationalisme, als oorzaak van de scheiding. Terwijl het communisme fungeerde als een soort diepvries die de culturen van tijdens de tussenoerlogse periode insloot, werd na 1989 openlijk nationalisme terug mogelijk (Innes, 2001).

Alhoewel al deze verklaringen heel logisch lijken en effectief een rol gespeeld hebben bij de scheiding, wijst Innes erop dat we ervoor moeten opletten de splitsing te interpreteren als een overwinning van het West-Europese liberalisme op het commu-

4 Bij deze opdeling werd geen enkel schot gelost en geen enkele grens werd betwist waardoor het einde van Tsjecho-Slowakije als een model gezien wordt: een voorbeeld voor de vreedevolle scheiding van naties.

nisme. Zo schrijft Innes dat Westerse observatoren te vaak de impressie hebben dat de Tsjechische politieke elite in feite een Slowaakse nationalistische explosie vermeden hebben en dat de Tsjechische "vrije marktspelers" Europa gespaard hebben van meer etnische opschudding (zie Joegoslavië). Ze argumenteert dat het proces eerder in gang was gezet door de pragmatische Tsjechische rechterzijde en een populistische en opportunistische Slowaakse leider, dan dat het een uiting was van diepe nationalistische verschillen tussen Tsjechen en Slowaken⁵ of een gevolg van de transitie die verschillende spanningen voor de staat met zich meebracht (Innes, 2001).

Op dit moment, 16 jaar na de val van de muur, zijn Tsjechië en Slowakije lid van de Europese Unie maar nog steeds hebben beide landen te kampen met allerlei problemen, die voor een deel toegeschreven kunnen worden aan de 30 jaar communistische overheersing of aan de overgang sindsdien. Enkele typische problemen zijn: een hoge mate aan bureaucratie, een lage werkgelegenheid, een slechte toestand van de gezondheidszorg, veel corruptie, enz.. De verwachtingen bij de bevolking van de landen van Centraal en Oost-Europa over de toetreding tot de unie lagen nochtans heel hoog (Beirlant, 2005). In plaats daarvan heerst momenteel bij een deel van de Centraal-Europese bevolking een klimaat van pessimisme. Uit een enquête bij de 'nieuwe Europeanen' is immers gebleken dat zij nog geen positieve effecten van de toetreding merken en dat vooral de Polen, Tsjechen en Slowaken de situatie somber inzien⁶ (Beirlant, 2005). Het valt af te wachten hoe de situatie zich verder zal ontwikkelen.

3 CRIMINOLOGIE IN TSJECHO-SLOWAKIJE VÓÓR 1989

Over de criminologie in Tsjecho-Slowakije in de periode vóór de Tweede Wereldoorlog is weinig geweten. Dat het geen bloeiende discipline was zoals in Rusland⁷ het geval was, staat echter vast, aangezien de meeste auteurs pas spreken over een criminologie in Tsjechië vanaf de periode na de Tweede Wereldoorlog (Holyst, 1979). Toch waren er reeds in het begin van de 20ste eeuw bepaalde wetenschappers die interesse hadden voor criminologiebeoefening. Net zoals in Rusland waren er immers artsen en juristen die het klassieke strafrechtsdenken verlieten en positivistisch over criminaliteit en de crimineel gingen nadenken. In een encyclopedie uit 1900 schreef Josef Prusak - advocaat, later rechter en professor strafrecht aan de Karlsuniversiteit - over de zogenaamde "Kriminologie", die criminaliteit bestudeert als een sociaal fenomeen veroorzaakt door individuele, sociale en natuurlijke oorzaken (Scheinost, 2004). Hij maakte een onderscheid tussen de "criminele antropologie" die de persoonlijkheid van de dader onderzoekt en de "criminele sociologie", die de oorzaken van criminaliteit bestudeert. Prusak verwees in zijn stuk naar de antropologische criminologie van Lombroso en Garofalo en hij bekritiseerde hun louter antropologische invalshoek (Prusak, 1900). Vanaf de jaren '20 werd de term "criminologie" in Tsjecho-Slowakije algemeen gebruikt om te verwijzen naar de wetenschappelijke studie van criminaliteit. De tweedeling

5 Er bestonden bijvoorbeeld geen groepen die stredden voor onafhankelijkheid in de beide delen van Tsjecho-Slowakije (Leff, 1997).

6 De enquête werd uitgevoerd door het marktonderzoeksinstituut GfK Custom Research Worldwide (De Standaard, 17/02/2005)

7 Rusland kende een heel bloeiende en vooruitstrevende criminologie in het begin van de 20ste eeuw (Shelley, 1979).

tussen de studie van de dader en de studie van de sociale condities van criminaliteit werd behouden (Prochazka, 1929).

Criminologie werd in die tijd voornamelijk beoefend door rechtsgeleerden met belangstelling voor het criminologische denken. Naast de bekende Prusak, schreven prof. Solnar en prof. Prochazka, beiden advocaten, over de oorzaken van criminaliteit en de persoonlijkheid van de dader. Ook bepaalde Tsjecho-Slowaakse sociologen toonden interesse voor de studie van sociaal pathologische fenomenen. Prof. Masaryk, socioloog, filosoof en eerste president van de onafhankelijke Republiek van Tsjecho-Slowakije, publiceerde reeds in 1881 "Sebevrazda"⁸ ("Zelfmoord"), een studie over zelfmoord als een massafenomeen van de moderne tijden (Scheinost, 2004).

Samenvattend kunnen we stellen dat in de eerste helft van de 20ste eeuw de criminologie in Tsjecho-Slowakije gedragen werd door advocaten en strafrechtsgeleerden met interesse voor het (individueel) positivistisch denken over criminaliteit, en in mindere mate door sociologen. De criminologie in die tijd bestond vooral uit theoretische reflecties, empirisch onderzoek was uitzonderlijk en enkel gebaseerd op statistische data. De discipline werd voornamelijk beoefend aan de universiteiten. Naast de criminologie groeide de belangstelling voor forensische psychologie en criminalistiek (Scheinost, 2004).

In 1939 luidden de Duitse bezetting en onderdrukking van "Tsjechië" en Polen een donkere periode in voor academici, intellectuelen en wetenschappers in deze twee landen. Onder het nazisme werden de universiteiten en instellingen voor hoger onderwijs gesloten, professoren en intellectuelen werden vermoord. Dit had als gevolg dat ook de criminologiebeoefening in Tsjechië grotendeels stillag tijdens de Tweede Wereldoorlog (Scheinost, 2004). De eerste jaren na de Tweede Wereldoorlog stonden in het teken van wederopbouw. In Tsjechië, dat aan de kant van de winnaars stond, ging dit proces relatief snel. Geleidelijk aan kwam het strafrechtssysteem weer op gang.

Vanaf 1948 startte een nieuwe periode in de geschiedenis van Oost- en Centraal-Europa: het socialisme werd geïnstalleerd en het zogenaamde Oostblok ontstond. Vanzelfsprekend had dit grote gevolgen voor de criminologieontwikkeling. Aanvankelijk was er in Centraal-Europa met betrekking tot de criminologie weinig van de communistische ideologie te merken. Zo werden in Polen en Tsjechië (Hongarije iets later), onmiddellijk na de Tweede Wereldoorlog, onderzoeksfaciliteiten opnieuw opgebouwd en criminologische projecten en studies opnieuw ondernomen (Holyst, 1979). Vanaf de jaren '50 werd dit alles echter wederom onderbroken. Naar het voorbeeld van de U.S.S.R., werd in Tsjecho-Slowakije het dogmatische marxisme-leninisme van Stalin opgelegd. De definitie van criminaliteit als een overblijfsel uit het kapitalistische systeem werd geïntroduceerd. Dit alles had tot gevolg dat de criminologiebeoefening opnieuw stillag. Enkel strafrecht en strafprocesrecht werden bestudeerd, terwijl empi-

8 Durkheim publiceerde zijn beroemde "Le suicide" 16 jaar later (1897). Op het einde van de inleiding van "Le suicide" verwijst Durkheim naar Masaryks werk (p. 53). Volgens Weist en Batson zochten beide auteurs een betrouwbare methode voor sociale analyse in een gemeenschappelijk onderwerp. Alhoewel Masaryk geen 'ideaaltypes' van zelfmoord uit zijn data creëerde, gebruikt hij op sommige plaatsen dezelfde materialen en vertoont zijn empirische analyse dezelfde volgorde van argumenten. Het grote verschil tussen beide studies is dat Durkheim sociale feiten bestudeert terwijl Masaryk een sociaal fenomeen analyseert. De graad van generalisatie en de scherpte van analyse zijn in Durkheims studie meer abstract; Masaryk legt meer nadruk op de geschiedenis en generaliseert minder (Weist en Batson, 1970).

risch onderzoek en criminologie (een bourgeoisdiscipline) volgens Stalin geen zin hadden (Solnar, 1976).

Pas enkele jaren na de dood van Stalin (1953), in de tweede helft van de jaren '50, zou de draad opnieuw opgenomen worden. Volgens Scheinost werd het duidelijk dat ook de socialistische staten niet vrij waren van 'deviant gedrag' en dat de ideologie alleen niet volstond om reële 'criminaliteitsproblemen' op te lossen (Scheinost, 2004). De vraag naar praktische instrumenten en kennis leidde tot een groeiende interesse voor de criminele wetenschap, de penologie en de forensische psychologie. In het begin van de jaren '60 werd de institutionele basis gelegd voor deze disciplines. In Tsjecho-Slowakije werd in 1960 een onderzoeksinstituut opgericht onder gezag van drie autoriteiten, het Ministerie van Justitie, het Ministerie van Binnenlandse Zaken en het Openbaar Ministerie (Nezkusil, 1978). Onderzoekers aan het instituut waren in de beginperiode nogal onzeker over welke theoretische en methodologische invalshoeken gebruikt moesten worden. Dit werd bijvoorbeeld duidelijk weerspiegeld in de naam die het instituut meekreeg: "Onderzoeksinstituut voor Criminalistiek". In 1966 veranderde men de naam in "Criminologisch Onderzoeksinstituut" en stond het instituut enkel nog onder toezicht van het Openbaar Ministerie. Vanaf toen werd systematisch criminologisch onderzoek uitgevoerd dat multidisciplinair opgevat was (Scheinost, 2004).

Ondanks de marxistische relictheorie over criminaliteit werden geleidelijk aan criminologische theorieën uit het Westen overgenomen. Tegen het eind van de jaren '60 maakten onderzoekers studies over onder andere jeugd delinquentie, recidivisme, criminaliteitstrends, preventie en alcoholisme⁹. Het instituut speelde een belangrijke rol in de ontwikkeling van een postpenitentiair systeem en het assisteerde bij de oprichting van een gouvernementeel comité voor de "predelinquente" jeugd. In de jaren '60 werd ook het "Penologisch Onderzoeksinstituut" opgericht dat voornamelijk focuste op het onderzoek naar veroordeelde daders (Solnar, 1976). Deze relatief 'vrije' periode kunnen we kaderen in de Praagse Lente (supra). Met de "normalisatie" veranderde Tsjecho-Slowakije echter van een "liberaal buitenbeentje" in het Oostblok tot een streng communistisch land. Dit alles heeft de criminologische ontwikkelingen in Tsjecho-Slowakije aanzienlijke schade toegebracht (Scheinost, 2004). Het Criminologisch Onderzoeksinstituut werd bekritiseerd omwille van zijn niet-marxistische benadering. Sommige onderzoekers moesten opstappen en het wetenschappelijke werk stond opnieuw in teken van de communistische ideologie¹⁰. Toch probeerden de overgebleven onderzoekers de traditie van empirisch onderzoek te handhaven. Enkele studies over onder andere jeugd delinquentie en de persoonlijkheid van de dader werden gemaakt. Er waren ook ontmoetingen tussen criminologen van verschillende socialistische landen. Zo vond in 1971 een bijeenkomst plaats in Praag over de problematiek van jeugdcriminaliteit. De meeste studies moesten echter louter de communistische ideologie dienen en dit werd ook duidelijk weerspiegeld op deze congressen¹¹.

9 Ook in andere socialistische landen waren dit de voornaamste criminologische thema's in die periode.

10 Alle studies uit die tijd zijn sterk ideologisch gekleurd. Voorbeelden die ik gevonden heb in de bibliotheek rechten in Brno: "Teoretické základy prevence kriminality v CSSR" (Theoretische uitgangspunten voor criminaliteitspreventie in de Tsjechoslowaakse Socialistische Republiek) door Gustav Prenosil en "Kriminalita - skutečnost a právní vědomí" (Criminaliteit - realiteit en rechtsbewustzijn) door Pavel Vojna.

11 In 1981 bijvoorbeeld werd op een Nationaal Congres van Tsjechoslowaakse Sociologen een toespraak gehouden door de toenmalige directeur van het Criminologisch Onderzoeksinstituut over "Criminologisch onderzoek en ideologische strijd" (Prenosil, 1982)

In deze periode (begin jaren '70) werden ook de eerste studieboeken over criminologie gepubliceerd. Opvallend is, net zoals in de studies van het Criminologisch Onderzoeksinstituut, het typische ideologische karakter. In "Ceskoslovenska kriminologie"¹² bijvoorbeeld, een wetenschappelijk handboek volgens de auteur, wordt verwezen naar een toespraak van Husak uit 1976 waarin de nieuwe partijleider oproept tot de *opvoeding van de nieuwe socialistische mens* en een *intensieve strijd tegen criminaliteit*; zaken die *met behulp van wetenschappelijke disciplines zoals de criminologie* gerealiseerd kunnen worden. De criminologie werd dus duidelijk normatief benaderd en opgevat als een hulpwetenschap van het recht, vandaar haar programmatisch karakter. Men wou de wereld en de criminaliteit niet zozeer bestuderen maar wel veranderen. Elk handboek uit die tijd maakte ook een onderscheid tussen de socialistische criminologie en de bourgeoiscriminologie. De Westerse bourgeoiscriminologie werd verder opgedeeld in een biologische en sociologische richting. Socialistische criminologen hadden vooral kritiek op de biologische benadering. Toch wezen Tsjecho-Slowaakse criminologen op de wetenschappelijke waarde van de bourgeoiscriminologie en op het feit dat de marxistische en niet-marxistische criminologie bepaalde criminologische vraagstukken op dezelfde manier beantwoorden (Kudlik, 1971). Natuurlijk was ook voor hen de socialistische criminologie de enige juiste.

De Tsjecho-Slowaakse handboeken werden gebruikt in de rechtsfaculteiten van Praag, Brno en Bratislava voor het onderdeel criminologie dat in het kader van het vak strafrecht gedoceerd werd (Nezkusil, 1978).

We kunnen stellen dat de criminologie in de periode voor 1989 een onkritische "gouvernementele criminologie"¹³ of onkritische beleidscriminologie was. Daarvoor zijn verschillende aanwijzingen. Het Criminologisch Onderzoeksinstituut, de belangrijkste onderzoeksinstantie, stond onder het gezag van het Openbaar Ministerie, dat op zijn beurt rechtstreeks onder toezicht van de overheid viel. Het criminologisch onderzoek in Tsjecho-Slowakije gebeurde dus niet onafhankelijk. Verder werd alleen gewerkt met cijfers van officieel opgespoorde en geregistreerde criminaliteit. Criminologen konden geen onderzoek doen naar het dark number, daarnaast moesten opvattingen over criminaliteit, de crimineel,... overgenomen worden van de staat. Dit alles wijst erop dat de marxistische Tsjecho-Slowaakse criminologie een onkritische beleidscriminologie was.

In 1989 kwam uiteindelijk een einde aan de communistische overheersing. Wat de gevolgen waren voor "de criminologie" bespreken we hieronder. We willen vermelden dat we hierbij enkel ingaan op de situatie in Tsjechië. We bestuderen dus niet de situatie in Slowakije en de splitsing van Tsjecho-Slowakije. Er dient wel opgemerkt te worden dat het middelpunt van "de criminologie" - zoals we uit het voorgaande kunnen afleiden - voornamelijk in het Tsjechische deel van het land lag. Slowakije kende en kent geen gespecialiseerd onderzoeksinstituut. Wel is er een politieacademie en worden aan de universiteit van Bratislava de vakken criminalistiek en criminologie gedo-

12 Nezkusil, J. a kol. (1978). *Ceskoslovenska kriminologie*. Praha: Orbis, p. 7. Dit handboek verscheen voor de eerste keer in het jaar 1971.

13 De criminoloog Herman Bianchi maakte in 1974 in het tijdschrift "Tijdschrift voor Criminologie" een onderscheid tussen de gouvernementele en de niet-gouvernementele criminologie. Criminologen zijn volgens Bianchi gouvernementeel als ze het begrippenkader van de overheid en de officiële doelstellingen overnemen; en met andere woorden onkritisch zijn. Naar onze mening kan beleidsondersteunend onderzoek net zo goed kritisch zijn als non-gouvernementeel onderzoek onkritisch.

ceerd. We kunnen ons inziens dan ook stellen dat de splitsing uiteindelijk niet veel veranderd heeft aan de situatie van de criminologie in Tsjechië zelf.

4 ONTWIKKELINGEN IN DE CRIMINOLOGIE IN TSJECHIË NA 1989: EEN BESCHRIJVEND ONDERZOEK

4.1 Criminaliteit in Tsjechië na de val van de muur

Wanneer we de criminologie in een bepaald land willen bestuderen kunnen we onmogelijk naast de ontwikkelingen in verband met de strafwet, criminaliteit, politie, justitie en strafuitvoering kijken. We zullen dit echter heel beknopt doen en enkel ingaan op de criminaliteitsontwikkelingen, aangezien de plaats beperkt is.

Algemeen wordt aangenomen dat de in de landen van Oost-Europa na 1989 de criminaliteit spectaculair is toegenomen (Parker, 1996; Mawby, 2000). We dienen echter op te merken dat het niet evident is om een vergelijking te maken tussen de criminaliteitscijfers van vóór de transitie en de huidige, aangezien de data onder het communisme sterk gemanipuleerd werden. Criminaliteitscijfers lagen zo hoog als de autoriteiten wilden, lage cijfers konden immers de superioriteit van het communisme over het kapitalisme aantonen. Verder is het ook zo dat de val van het communisme grote veranderingen teweeggebracht heeft bij de politie. De politie moest zich heroriënteren van "dienstverleners aan de staat" naar "dienstverleners aan de bevolking" (Wright & Mawby, 1999). Zo wilde (en wil) de politie een positiever imago creëren door zich beleefder en vriendelijker op te stellen naar de bevolking toe. Dit kan tot een grotere aangiftebereidheid geleid hebben bij de bevolking met hogere criminaliteitscijfers als gevolg. Natuurlijk is hiermee niet alles gezegd. Er kan hooguit besloten worden dat de explosie van criminaliteit waarschijnlijk minder fel was dan de cijfers laten uitschijnen (Jasinski, 1997).

Tegenwoordig kent Tsjechië een grotere openheid wat criminaliteitsstatistieken betreft. Dit is uiteraard geen garantie voor betrouwbare cijfers. Politieke manipulatie is niet ondenkbaar wanneer het om criminaliteitscijfers gaat. Om een (beperkt) beeld te krijgen van de aard, omvang en evolutie van criminaliteit in Tsjechië kunnen we ons baseren op verschillende bronnen: de nationale misdaadcijfers¹⁴, criminaliteitscijfers van Interpol¹⁵, International Crime Victim Survey¹⁶, United Nations Survey on Crime Trends and the Operations of Criminal Justice Systems¹⁷, enz..

Indien we toch ruwweg enkele zaken willen neerzetten voor Tsjechië (op basis van de ICVS, vergelijking 1992-1996/1997) (Hatalak, 1998; Zvekcik, 1998; Mawby, 2000):

- De ICVS van 1992 plaatst Tsjecho-Slowakije in de groep van landen met een 'third level' criminaliteitsgraad, samen met Engeland en Wales, Italië en Spanje. Dit betekent dat Tsjecho-Slowakije relatief hoge criminaliteitscijfers had ten opzichte van andere onderzochte landen, maar lager lagen dan die in Polen, Nieuw Zeeland, Nederland, Canada, Australië en de Verenigde Staten.

14 <http://www.mvcr.cz/statistiky/index.html#kriminalita> [06/04/2005] De cijfers zijn beschikbaar vanaf 1999.

15 <http://www.interpol.com/Public/Statistics/ICS/> [06/04/2005]. Tegenwoordig zijn deze cijfers enkel nog te raadplegen door geautoriseerde politiemensen.

16 <http://www.unicri.it> [08/04/2005]. De ICVS werd in Tsjechië afgenomen voor de periodes 1992 en 1996-1997. In 2000 werd enkel de stad Praag meegenomen.

17 <http://www.uncjin.org/Statistics/WCTS/wcts.html> [06/04/2005]

- De ICVS van 1996 meldt een daling in de geregistreerde criminaliteit voor Tsjechië, vooral een daling wat betreft de inbraakcijfers.
- Tsjechië heeft in vergelijking met West-Europa hoge ICVS-rapportages voor overvallen, consumentenfraude, diefstal uit de auto en corruptie; ten opzichte van andere landen in transitie liggen de cijfers voor consumentenfraude lager (ICVS 1996).
- Volgens de ICVS van 1992 kent de Tsjechische bevolking een relatief hoge graad van onveiligheidsgevoelens; de rapporten van 1996 bevestigen dit.
- Er is een lage aangiftebereidheid in Tsjechië ten opzichte van de Westerse landen, het dark number ligt met andere woorden hoog (ICVS 1996).

4.2 Het institutionaliseringproces van de criminologie in Tsjechië

Zoals we hierboven uiteengezet hebben, vinden we de eerste verwijzingen naar criminologie in Tsjecho-Slowakije in het begin van de 20ste eeuw. Op dat moment had de discipline enkel een institutionele basis aan de Karlsuniversiteit in Praag, waar in het kader van de strafrechtswetenschappen de vakken criminologie en criminalistiek gedoceerd werden. Pas vanaf de jaren '60 ging het institutionaliseringproces verder met de oprichting van een onderzoeksinstituut, Instituut voor Criminalistiek (later Instituut voor Criminologie), en het doceren van criminalistiek en criminologie aan de Rechtsfaculteiten van Praag en Brno.

Op dit moment zijn in Tsjechië drie instellingen van belang voor de criminologie: de universiteiten, de Politieacademie en het onderzoeksinstituut Institut pro Kriminologii a Socialni Prevenci (Instituut voor Criminologie en Sociale Preventie, IKSP, vroeger het Instituut voor Criminologie).

Aan de universiteiten in Tsjechië is er geen aparte vakgroep criminologie. De studie van criminologie bestaat uit het doceren van enkele criminologische keuzevakken en dit zowel in de Rechtenfaculteiten als de afdelingen sociologie. Tsjechië heeft vier grote universiteiten waar dergelijke vakken aangeboden worden (Karlsuniversiteit Praag, Masaryk Universiteit Brno, Palacky Universiteit Olomouc en Westboheemse Universiteit Plzen). Praag heeft het meest uitgebreide programma. In de Rechtenfaculteit van de Karlsuniversiteit worden de vakken criminologie en huiselijk geweld gedoceerd en daarnaast bestaat er een afdeling criminalistiek waar de vakken forensische psychiatrie en seksuologie, forensische geneeskunde, methodes in individuele strafrechts-onderzoeken, besluitvorming in strafzaken en gerechtelijke geneeskunde worden aangeboden. In de programma's van de afdelingen sociologie van de verschillende universiteiten staan enkele criminologische vakken geprogrammeerd zoals "Criminaliteit in de Tsjechische samenleving", "Crime in a multicultural society" of "Sociology of deviance"¹⁸.

De Politie-universiteit van Tsjechië werd opgericht in 1992 in Praag onder de naam 'Policejni Akademie'. Eigenlijk bestond de school reeds voor de val van het communisme als 'Vysoka Skola Sboru Narodni Bezpecnosti (SNB)' (Hogeschool van het Nationale Veiligheidskorps). In tegenstelling tot de universiteiten, heeft de Politieacademie wel een aparte vakgroep criminologie, maar die is in vergelijking met de andere afdelingen in de academie eerder klein. De vakken die aangeboden worden zijn: Criminologie I + II, Drugs en toxicomanie en Sociaal verweer.

¹⁸ Deze vakken staan eveneens geprogrammeerd als keuzevakken. Er zijn echter maar heel weinig studenten (3 per vak, in het academiejaar 2003-2004) die deze vakken volgen.

Uit dit alles volgt dat er slechts een klein aantal leerstoelen criminologie voorzien is in Tsjechië. Dit wijst erop dat de criminologie - althans wat de situatie aan de universiteiten en de Politieacademie betreft - in Tsjechië in beperkte mate is uitgebouwd.

Naast de criminologiebeoefening aan de academies, is er in Tsjechië een middelgroot criminologisch onderzoeksinstituut dat onder het Ministerie van Justitie staat maar een autonome status heeft, het Institut pro Kriminologii a Socialni Prevenci. Het is het enige gespecialiseerde criminologisch onderzoekscentrum in Tsjechië. Volgens de brochure van het IKSP doet het instituut onderzoek naar de manifestaties, oorzaken en ontwikkelingen van criminaliteit en het daarmee verbonden sociaal pathologisch gedrag (ICSP 2003). Verder verricht het onderzoeksactiviteiten in verband met strafrecht en het strafrechtssysteem. Tenslotte komen ook het strafrechtelijk beleid en de criminaliteitscontrole aan bod en dit zowel vanuit het gezichtspunt van de penale repressie als vanuit dat van de criminaliteitspreventie. In het instituut zijn voor het moment een 25 tal onderzoekers tewerkgesteld. Dit betekent dat het een middelmatig tot groot onderzoeksinstituut is.

Verder vertelt ook het al dan niet bestaan van gespecialiseerde criminologische tijdschriften in een land ons iets over het institutionaliseringproces van de criminologie. Tsjechië heeft zes eigen tijdschriften die gerelateerd zijn aan het domein van de criminologie. Geen enkele van de tijdschriften is echter een "puur" criminologisch tijdschrift. De tijdschriften zijn: Kriminálnístika (Criminalistiek), Trestni pravo (Strafrecht), Trestněprávní revue (Strafrechtelijk Revue), Ceske vezení (Het Tsjechische gevangeniswezen), Policista (De politieagent) en Sociologický časopis (Sociologisch Tijdschrift). Het bekendste is Kriminálnístika.

Kriminálnístika wordt vier keer per jaar gepubliceerd door het Ministerie van Binnenlandse Zaken, afdeling Criminaliteitspreventie. Het centrale thema is de theorie en praxis van de criminalistiek. Sporadisch worden artikels gepubliceerd die verband houden met criminologie.

Het tijdschrift werd in 1968, het jaar van de Praagse Lente, opgericht. Aanvankelijk droeg het de naam "Československá Kriminálnístika"; in 1992 veranderde deze in "Kriminálnístika"¹⁹.

We kunnen besluiten met te stellen dat de criminologie in Tsjechië beperkt geïnstitutionaliseerd is. Bovendien is er wat de institutionalisering van de criminologie betreft na 1989 bijna niets veranderd, behalve de naamsverandering van de Politieacademie en de verplaatsing van het IKSP van het parket naar het Ministerie van Justitie. Dit betekent echter niet noodzakelijk dat deze instellingen volledig anders zijn gaan werken.

4.3 De criminologie als studieopleiding

Tsjechië heeft geen afzonderlijke studierichting criminologie zoals wij die kennen in België. Er bestaan wel enkele criminologische vakken en dit zowel aan de Faculteit van de Rechten als die van de Sociologie (supra).

Onze studie van de onderwijsprogramma's en handboeken criminologie heeft aangetoond dat de meeste Tsjechische criminologen in hun lessen uitgaan van een traditionele niet kritische criminologieopvatting en dit zowel aan de universiteiten als aan de

¹⁹ Persoonlijke correspondentie met Premysl Liska, redactie Policista, 26 april 2004.

politieacademie. Voornamelijk criminaliteit en de crimineel worden bestudeerd en er wordt geen aandacht geschonken aan de studie van criminaliseringprocessen of de informele en formele maatschappelijke reacties op overtredingen van strafwetten. Hieruit volgt dat de meeste Tsjechische criminologen, verbonden aan de universiteiten of de politieacademie, vertrekken van een ontologische, normatieve criminaliteitsdefinitie (criminaliteit is een eigenschap van gedragingen) en niet van een reactieve (criminaliteit is een eigenschap van de maatschappelijke reactie op gedragingen). Toch merken we dat er ook interesse is voor onder andere de victimologie, huiselijk geweld en criminaliteit gepleegd door vrouwen²⁰. Aangezien dit alles onder het ene vak "criminologie" valt, kunnen we echter veronderstellen dat er weinig tijd is om heel diep op deze zaken in te gaan.

Een mogelijke verklaring voor het gebrek aan kritische ingesteldheid bij de academici ligt volgens ons in het communistisch verleden. Socialistische criminologen waren als het ware gedoemd tot conservatisme aangezien ze zich omwille van de marxistisch-leninistische doctrine niet kritisch konden opstellen en het Sovjetsysteem in vraag stellen. Daarnaast waren criminologische contacten met het buitenland beperkt, waardoor kritische perspectieven weinig bekend waren. Aangezien de huidige Tsjechische criminologen voor een groot deel dezelfde zijn als die onder het communisme, ligt de traditionele criminologieopvatting voor een stuk voor de hand. Diegene die zich tijdens de relatief liberale periode van de jaren '60 enigszins kritisch opstelden en afwaken van de communistische ideologie zijn na 1968 uitgeweken of hebben zich teruggetrokken. Volgens professor Smausova²¹ is er na 1989 niets veranderd wat de criminologiebeoefening betreft²². Zij is van mening dat de huidige criminologie dezelfde is als die onder het communisme, enkel de marxistisch ideologische verpakking is verdwenen. Volgens haar kent Tsjechië een puur etiologische criminologie die weinig kritisch is²³. Smausova meent dat de meeste criminologen wel gewonnen zijn voor bijvoorbeeld alternatieve sancties, het niet uitvoeren van korte gevangenisstraffen, de rechtsbescherming van etnische minderheden, maar niemand stelt het systeem zelf in vraag (zoals men in een reactieve benadering doet).

4.4 Criminologisch onderzoek in Tsjechië

Een exploratie van de websites van de Rechtenfaculteiten van de vier universiteiten leert ons dat er in Tsjechië zowel aan de Rechtenfaculteiten als in het kader van de Sociologie heel weinig criminologische onderzoeksprojecten lopen. Tussen 1995 en 2004 waren er in Praag en Brno slechts 7 projecten die we onder de (heel brede) noemer van "criminologisch onderzoek" kunnen plaatsen²⁴. Wat de financiering van sociaal wetenschappelijke en rechtsonderzoeken betreft, zijn vier instanties van groot belang: GACR

20 Dit zijn onderwerpen die de kritische criminologie heeft aangebracht in de jaren '70 (Van Swaeningen, 1997).

21 Gerlinda Smaus is op het einde van de jaren '60 naar Duitsland getrokken en werkt momenteel zowel aan de universiteit van Saarbrücken, als de universiteit van Brno.

22 Gesprek met G. Smausova, professor Masaryk Universiteit Brno (SSS), Brno, 9 oktober 2003.

23 Volgens Smausova is ook de Westerse criminologie grotendeels zo.

24 (1) 2002-2004: "Attitudes ten opzichte van rechtsregels en waardeoriëntaties van delinquenten vrouwen, meer bepaald jeugdige delinquenten van Roma origine", universiteit van Brno (afdeling rechtswetenschappen, geldschieter: GACR); (2) 2001-2003: "Bescherming van mensenrechten tegen alle vormen van racisme - filosofische en rechtsanalyse van het probleem", universiteit van Brno (afdeling rechtswetenschappen, geldschieter: GACR); (3) 2003: "Rechten van het kind in de documenten van de Raad van Europa en in het rechtssysteem van Tsjechië", universiteit van Brno

(Grantova Agentura Ceska Republika, Beurzenagentschap Tsjechië), GAAV CR (Grantova Agentura Akademie Ved CR, Beurzenagentschap Academische Wetenschappen Tsjechië), MV CR (Ministerstvo Vnitra CR; Ministerie van Binnenlandse Zaken Tsjechië) en MS CR (Ministerstvo Spravedlnosti CR; Ministerie van Justitie Tsjechië). GACR werd in 1993 opgericht en is een onafhankelijk instituut dat wetenschappelijk en technologisch onderzoek promoot in Tsjechië²⁵. Het voorziet in beurzen voor zowel privaat als staatsonderzoek. Vier van de zes criminologische onderzoeksprojecten aan de universiteiten van Brno en Praag werden gefinancierd door GACR. GAAV CR is eveneens een onafhankelijke instelling die beurzen verschaft voor onderzoeksprojecten²⁶. Tot nu toe werd geen enkel "criminologisch" onderzoek door deze instantie gefinancierd. Tenslotte zijn er onderzoeken die financieel ondersteund worden door het Ministerie van Binnenlandse Zaken of Justitie. We kunnen verwachten dat het hierbij vooral om beleidsondersteunende onderzoeken zal gaan.

Het feit dat er een groot gebrek aan onderzoek is ligt in de eerste plaats in de toestand van de criminologie in Tsjechië in het algemeen. Zoals eerder aangehaald is de criminologie in Tsjechië niet sterk uitgebouwd. Ten tweede staat ook ander sociaal wetenschappelijk onderzoek op een laag pitje. Beurzen gaan vooral naar onderzoek in de zogenaamde "harde wetenschappen". Sedert 1995 stellen we echter een groei vast in het aantal sociaal wetenschappelijke onderzoeken. Dit heeft waarschijnlijk te maken met de evolutie in het transitieproces. Het lijkt ons logisch dat in de beginfase van de transitie geen financiële prioriteit werd gegeven aan wetenschappelijk onderzoek. Ten derde dienen we er ons van bewust te zijn dat professoren en docenten aan de universiteiten veelal geen tijd hebben om onderzoek te doen. Dit komt omdat de meeste professoren en docenten naast hun beroep aan de universiteit nog een ander uitoefenen. De docenten van het departement strafrecht zijn in de meeste gevallen advocaat, rechter of parketmagistraat en dit omdat de lonen aan de universiteiten in Tsjechië heel laag liggen.

In vergelijking met de universiteiten (in het departement strafrecht is er nagenoeg geen onderzoek) wordt aan de Politieacademie (iets) meer criminologisch onderzoek verricht. Terwijl bijna alle criminologen aan de universiteiten op het vlak van criminologisch onderzoek niet actief zijn, doen de meeste criminologen van de afdeling criminologie van de Politieacademie aan criminologisch onderzoek of hebben ze een criminologisch onderzoek verricht in het verleden²⁷. De criminologen aan de Politieacademie hebben zich ieder gespecialiseerd in een bepaald criminologisch thema. De hoofdthema's zijn: drugs en criminaliteit, jeugdbescherming, preventie, criminaliteit en de media, en economische en financiële criminaliteit. Voor de jaren 1999-2002 werden vier onderzoeken gepubliceerd²⁸. Twee daarvan gaan over jeugdcriminaliteit, één over economische criminaliteit en één over het profiel van politieagenten, gezien door studenten van de politie scholen.

(afdeling rechtswetenschappen, geldschieder: GACR); (4) 2000-2002: "Strafrechtelijke problematiek van de bescherming van het leefmilieu", universiteit van Praag (geldschieder: GACR); (5) 1996: "Georganiseerde misdaad", universiteit van Praag (geldschieder: Ministerie van Buitenlandse Zaken); (6) 1995-1997: "Rechtssociologie", universiteit van Praag (geldschieder: Stichting Jan Hus) en (7) 2000-2001: "Pluralist Democracies and Subversive Terrorism", universiteit van Brno (geldschieder: GACR)

25 Kdo jsme a o co se nazime'. GACR: http://www.gacr.cz/gacr/kdo_jsme.htm [10/05/04]

26 Grantova Agentura AV _R'. GAAV CR: <http://gaav.kav.cas.cz/gaav01.htm> website [10/05/04]

27 Gesprek met Renata Stablova, docente Politieacademie, Praag, 29 september 2003.

28 We hebben enkel een overzicht kunnen bemachtigen voor de jaren 1999 tot 2002.

Het onderzoek aan de afdeling criminologie van de Politieacademie wordt hoofdzakelijk gefinancierd door het Ministerie van Binnenlandse Zaken. Dit betekent echter niet dat het Ministerie van Binnenlandse Zaken steeds beslist over de onderzoeksvoorwerpen. Volgens de docentes Stablova²⁹ en Cernikova³⁰ kunnen de onderzoekers nu eens zelf een onderwerp bepalen, dan weer wordt een onderwerp opgelegd.

Hoe komt het nu dat aan de Politieacademie meer criminologisch onderzoek kan verricht worden dan aan de universiteiten? Het antwoord op deze vraag moeten we in de eerste plaats zoeken in de middelen die naar de Politieacademie en de universiteiten gaan. De Politieacademie staat rechtstreeks onder het Ministerie van Binnenlandse Zaken (supra). Dit betekent dat het instituut heel nauw samenwerkt met het ministerie en heeft als gevolg dat de Politieacademie heel wat middelen krijgt. Het onderzoek aan de universiteiten daarentegen wordt gefinancierd door verschillende instanties. Ten tweede - en dit hangt voor een stuk samen met het voorgaande - liggen de lonen aan de politieacademie hoger dan aan de universiteiten³¹. Dit heeft als gevolg dat wetenschappers geen tweede job hoeven uit te oefenen naast hun beroep aan de Politieacademie, waardoor ze meer tijd hebben voor onderzoek. In de derde plaats heeft de Politieacademie, in tegenstelling tot de universiteiten, een aparte afdeling criminologie en hoeven de docenten zich "enkel" te concentreren op criminologie.

Zoals reeds eerder aangehaald is het IKSP het enige criminologisch onderzoeksinstituut in Tsjechië. Het is een middelmatig tot groot onderzoeksinstituut en jaarlijks worden ongeveer 7 à 8 onderzoeken gepubliceerd. Naast de onderzoeken ("Studie") worden de zogenaamde "Prameny" (Bronnen) uitgegeven. De Prameny zijn vertalingen van studies uit het buitenland.

Het spreekt voor zich dat het praktisch onmogelijk was om alle onderzoeken die het instituut gevoerd heeft te overlopen. We baseren ons bijgevolg op een boekje met onderzoeksresultaten, uitgegeven door het instituut zelf in 2003 (Scheinost, Karabec & Zvelebil 2003). Zestien onderzoeken worden hierin bondig besproken: (1) Social causes and consequences of organised crime; (2) Sentencing policy and criminological aspects of short-term prison sentences; (3) Criminological and legal aspects of extremism; (4) On the problem of religious sects in the Czech Republic; (5) Socio-pathological aspects of drug abuse among young people in Prague; (6) The drug problem in Czech prisons and selected foreign prisons; (7) Research into newly introduced probation elements in criminal law; (8) Socially pathological manifestations among children; (9) Research into the effect of transformation of criminal legislation and application of alternative sentences; (10) Probable development of selected types of criminality; (11) International survey of victims of criminal activity in Prague in 2000 - National Report; (12) Selected criminological and legal aspects of domestic violence; (13) Interethnic conflicts as a result of racial hatred; (14) Specific aspects of drug abuse among women; (15) Program for judges and state prosecutors; (16) Legal protection of ethnic minorities in the Czech Republic.

We kunnen opmerken dat - net als bij de onderzoeksthema's van de universiteiten en de Politieacademie - voornamelijk "nieuwe" onderwerpen worden aangesneden. Georganiseerde misdaad³², interetnische conflicten, rechtsbescherming van etnische

29 Gesprek met Renata Stablova, docente Politieacademie, Praag, 29 september 2003.

30 Gesprek met Vratislava Cernikova, docente Politieacademie, Praag, 1 oktober 2003.

31 Gesprek met Helena Valkova, docente Universiteit Plzen, Praag, 30 september 2003.

minderheden, huishoudelijk geweld enz. werden onder het communisme aan het onderzoeksinstituut niet bestudeerd. Dit betekent echter niet dat de communistische samenleving niet geconfronteerd werd met dergelijke problemen. Toch hebben zich na 1989 ook nieuwe criminaliteitsvormen ontwikkeld of - beter uitgedrukt - zijn bepaalde criminaliteitstypes problematisch geëvolueerd. We denken in de eerste plaats aan georganiseerde criminaliteit en drugdelicten. We kunnen stellen dat het IKSP haar onderzoeksthema's heeft aangepast aan de nieuwe politieke, sociale en economische situatie in Tsjechië. In hoeverre de individuele onderzoeker nu kritisch ingesteld is, valt echter moeilijk af te leiden³³.

In het algemeen kunnen we stellen dat Tsjechië voornamelijk beleidsondersteunend onderzoek kent. Immers, zowel het IKSP als de Politieacademie werken nauw samen met respectievelijk het Ministerie van Justitie en het Ministerie van Binnenlandse Zaken en daarnaast bestaat er geen groot uitgebouwde academische criminologie. De "Tsjechische beleidscriminologie" is echter niet meer dezelfde als deze vóór 1989 aangezien het beleid zelf sterk veranderd is. Het totalitaire regime is ineengestort en geleidelijk aan wordt een democratisch regime terug opgebouwd. Momenteel kent Tsjechië een breed spectrum aan politieke partijen, gaande van de Communistische Partij tot verschillende extreemrechtse nationalistische partijen. Na 1989 hebben de liberale conservatieven (ODS³⁴) onder leiding van Vaclav Klaus lange tijd de politieke macht in handen gehad. In de periode 1992-1997 werden onder Klaus, een aanhanger van de ideeën van Thatcher, verschillende drastische economische maatregelen genomen waarbij het sociale volkomen genegeerd werd. De kritiek op het conservatieve liberalisme groeide echter geleidelijk aan en de parlementaire verkiezingen van 2002 hebben een coalitie van Sociaal Democraten (CSSD³⁵), Christen Democraten (KDU-CSL³⁶) en liberalen (US-DEU³⁷) voortgebracht. De ODS zetelt nu in de oppositie en Klaus - nog steeds een populair figuur bij velen - is verkozen tot president. Het zou naar onze mening interessant zijn om in de toekomst te achterhalen of deze regeringswissel een invloed heeft gehad op het criminologisch onderzoek, bijvoorbeeld in het aantal en het soort aangevraagde onderzoeken.

Verder willen we wijzen op twee belangrijke aspecten met betrekking tot het criminologisch onderzoek in Tsjechië die de val van het communisme met zich mee heeft gebracht. In de eerste plaats hebben we een stijging vastgesteld in het aantal sociaal wetenschappelijke onderzoeken aan de universiteiten sedert 1995. Dit betekent dat er vanuit de overheid meer aandacht is voor de menswetenschappen wat uiteindelijk ook de criminologie ten goede zal komen. Misschien kan op die manier aan de universiteiten uiteindelijk ook fundamenteel criminologisch onderzoek op gang gebracht worden. Ten tweede wordt tegenwoordig over heel uiteenlopende criminologische thema-

32 Na 1989 zijn de internationaal georganiseerde misdaad, en vooral mensensmokkel en drughandel een groot probleem geworden in Oost- en Centraal-Europa. Opvallend is dat de Centraal-Europese landen vaak als transitlanden fungeren in deze illegale handels (Siron *et al.*, 1999).

33 Beleidsondersteunend onderzoek is niet noodzakelijk onkritisch. Financiële afhankelijkheid betekent immers niet noodzakelijk inhoudelijke onafhankelijkheid. Diepgaande interviews over de totstandkoming van onderzoek met medewerkers van het IKSP zouden hieromtrent meer klaarheid brengen.

34 ODS = Obcanska Demokraticka Strana (Democratische Burgerpartij).

35 CSSD = Ceska Strana Socialni Demokraticka (Tsjechische Sociaal Democratische Partij).

36 KDU-CSL = Krestanská a Demokratická Unie - Ceskoslovenská Strana Lidova (Christendemocratische Unie - Tsjechoslowaakse Volkspartij).

37 US-DEU = Unie Svobody - Demokraticka Unie (Vrijheidsunie - Democratische Unie).

's onderzoek gevoerd. Er wordt niet langer publiekelijk verzwegen dat de Tsjechische samenleving met criminaliteit te kampen heeft. Integendeel, Tsjechische burgers beschouwen criminaliteit als één van de grootste problemen waarmee Tsjechië momenteel geconfronteerd wordt (Parker, 1993). Dit gegeven kan op zijn beurt tot meer (beleidsondersteunend) criminologisch onderzoek leiden.

5. BESLUIT

In dit artikel hebben we een poging ondernomen om een beeld te schetsen van de recente ontwikkelingen in de criminologie in Tsjechië. Daarbij hebben we drie hoofdthema's besproken: het institutionaliseringproces van de criminologie, de criminologie als studieopleiding in scholen en universiteiten en het criminologisch onderzoek. De hoofdconclusie ligt volgens ons in het feit dat er ondanks de enorme ontwikkelingen op politiek, economische en sociaal vlak, uiteindelijk weinig veranderd is wat de criminologiebeoefening betreft in Tsjechië. Uiteraard stellen er zich andere criminaliteitsproblemen en pikken de Tsjechische criminologen daarop in. Maar de discipline blijft, 15 jaar na de val van de muur, heel beperkt uitgebouwd. Daarnaast hebben we vastgesteld dat de meeste Tsjechische criminologen die verbonden zijn aan de universiteiten of de politieacademie een traditionele criminologieopvatting hebben en weinig kritisch zijn. Tenslotte is gebleken dat er in Tsjechië slechts heel weinig criminologisch onderzoek gevoerd wordt.

Finaal willen we twee aanzetten geven tot verder onderzoek, die we afleiden uit de tekortkomingen van dit onderzoek. Ten eerste zou een inhoudelijke verdieping een beter inzicht kunnen geven in de materie. Een studie van de Tsjechische criminologische literatuur zou ons toelaten een min of meer volledig beeld te schetsen van de recente ontwikkelingen in de criminologie in Tsjechië. In de tweede plaats hebben we niet echt (of slechts heel kort) stil gestaan bij de ontwikkelingen van criminaliteitspatronen, de strafwet, politie, justitie en het gevangeniswezen in Tsjechië. Voor een nog vollediger beeld en een beter inzicht zouden deze zaken dieper onderzocht en in verband met elkaar moeten gebracht worden.

BIBLIOGRAFISCHE REFERENTIES

Banks, C. (2000). Developing Cultural Specificity for a Cultural Criminology. In C. Banks (Ed.), *Developing Cultural Criminology: theory and practice in Papua New Guinea*. Sydney: Sydney Institute of Criminology Monograph Series no 13.

Beirlant, B. (2005). Bevolking nieuwe EU-landen ziet nog geen positieve effecten toetreding. *De Standaard*, 17/02/2005.

Bianchi, H. (1974). Goevernementele en non-goevernementele kriminologie: een 'meta-probleem'. *Tijdschrift voor Criminologie*, 16 (5), 201-216.

Cohen, S. (2000). Preface. In C. Banks (Ed.), *Developing Cultural Criminology: theory and practice in Papua New Guinea*. Sydney: Sydney Institute of Criminology Monograph Series no 13.

Fitzmaurice, J. (1998). *Politics and government in the Visegrad countries*. Houndmills: Macmillan Press Ltd.

Haen Marshall, I. (2001). The criminological enterprise in Europe and the United States: a contextual exploration. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 9, 235-257.

Hatalak, O., Alvazzi del Frate, A. en Zvekic, U. (1998). *The international crime victim survey in countries in transition: national reports*. Rome: UNICRI.

Holyst, B. (1979). *Comparative Criminology*. Lexington (Mass.): Lexington Books.

Innes, A. (2001). *Czechoslovakia: the short goodbye*. New Haven: Yale University Press.

Institute of Criminology and Social Prevention (2003). *ICSP 2003*. [Brochure]. Prague: X.

Jasinski, J. (1997). Crime in Central and East European countries. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 1, 40-50.

Kudlik, A. a kol. (1971). *Ceskoslovenska kriminologie*. Praha: Orbis.

Leff, C. S. (1997). *The Czech and Slovak Republics: nation versus state*. Boulder: Westview Press.

Mawby, R.I., Koubova, E. en Brabcova, I. (2000). Victims' needs and support for victims in Prague. *International Journal of the Sociology of Law*, 28, 129-145.

Nelken, D. (1994). Whom can you trust? The future of Comparative Criminology. In D. Nelken (Ed.), *The Futures of Criminology* (pp. 220-243). London: Sage Publications.

Nezkusil, J. a kol. (1978). *Ceskoslovenska kriminologie*. Praha: Orbis

Otahal, M. (1998). Czechoslovakia behind the Iron Curtain (1945-1989). In M. Teich (Ed.) *Bohemia in History*. Cambridge: Cambridge University Press.

Parker, L. G. (1996). Rising crime rates in the Czech Republic. In R. Heiner (Ed.) *Criminology. A cross-cultural perspective* (pp. 15-20). Minneapolis: West Publishing Company.

Prenosil, G. (1982). Kriminologicke vyzkumy a ideologiccky boj. *Sociologicky casopis*, 18, 378-379.

Prochazka, F. V. (1929). Item 'Kriminologie'. In *Masarykuv slovník naučný* (p. 174). Praha: s.l.

Prusak, J. (1900). Item 'Kriminalni antropologie'. In *Ottuv slovník naučný* (p. 172). Praha: s.l.

Scheinost, M. (2004). Criminology in the Czech Republic. *Erces*, 1 (3).

Scheinost, M., Karabec, Z. en Zvelebil, M. (Eds.) (2003). *Selected results of research activities of ICSP in the years 1999-2002*. Praha: IKSP.

Shelley, L. (1979). Soviet criminology after the revolution. *The journal of criminal law and criminology*, 70, 391-396.

Siron, N. et al. (1999). *Trafficking in Migrants through Poland: multidisciplinary research into the phenomenon of transit migration in the candidate Member States of the EU, with a view to the combat of traffic in person*. Antwerpen: Maklu.

Solnar, V., Nezkusil, J. en Lukes, Z. (1976). Czechoslovakia. In D. H. Chang (Ed.), *Criminology: A cross-cultural perspective* (pp. 195-292). Durham: Carolina Academic Press.

Solomon, P. H. (1970). A selected bibliography of Soviet criminology. *Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science*, 3, 393-396.

Van Oustrive, L. en Robert, Ph. (eds) (1999). *Crime et justice en Europe depuis 1990: état de recherches, evaluation et recommandations*. Paris: L'Harmattan.

Van Swaaningen, R. (1997). *Critical criminology. Visions from Europe*. London: Sage Publications.

Weist, W. B. en Batson, R. G. (1970). Translator's preface. In T. G. Masaryk, *Suicide and the meaning of civilization*. Chicago: Chicago Press.

Wright, A. en Mawby, R. C. (1999). Civilian oversight of policing in transnational states: the case of Hungary. *International Journal of the Sociology of Law*, 27, 335-350.

Zvekic, U. (1998). *Criminal victimisation in countries in transition*. Rome: UNICRI.